

Számok mögött betűk Egy szótár néhány számadata mögé nézve^{1,2}

LÁZÁR A. PÉTER

1. Bevezető

Egy szótárral kapcsolatban a legnyilvánvalóbb adat a szócikkek, illetve címszavak száma.

Az alábbiakban vizsgált mű – az *Angol Egyetemes Szótár, AESz*³ – angol–magyar irányát jellemző három szócikkszám-adat a következő:⁴

2011-ben 76 426 → 2013-ban 80 629 → 2016-ban 85 454.

A magyar–angol irány ugyane három évben:

2011-ben 74 459 → 2013-ban 78 649 → 2016-ban 81 571.

Amikor az alábbiakban megpróbálunk a számok mögé nézni, azt reméljük, hogy ezzel az olvasó ritkán adódó lehetőséghez jut: egy hat éve havonta bővülő elektronikus szótár – az *Angol Egyetemes Szótár*⁵ angol–magyar és magyar–angol iránya – szerkezetének néhány elvébe, a megvalósítás gyakorlati mikéntjébe, néhol a szerkesztés döntéskényszereibe pillanthat be. Amikor tehát számokat veszünk szemügyre, a jelenségek mögé próbálunk nézni.

A szótár papíralapú elődje az 1990 előtti évtizedekben meghonosodott, nem csupán angol szótárakra érvényes nomenklatúra alapján – ún. „kézi” szótárként indult. Ez a fogalom a – százezernél több szócikket tartalmazó – „nagyszótárral” és a – pár ezres – „kisszótárral” vagy „zsebszótárral”⁶ állt szemben. Ahogy egyre több – többek közt külföldi kiadású és/vagy egy nyelvű – mű jelent meg, e három méret megkülönböztetésének egyre kevésbé volt értelme; elektronikus felületeken – promóciós szempontokat leszámítva⁷ – még kevésbé van. Különö-

¹ Az adatokért – és persze eleve a szótár elektronikus létezmódjáért – Merényi Csabát (MorphoLogic) illeti köszönet.

² A szerkesztő és a szerző közös kérésére ebben a munkában – a könnyebb olvashatóság érdekében – kötőjeles írásmód szerepel néhány olyan esetben is, amikor a helyesírási szabályzat egybeírását kíván.

³ Szerzői: Lázár A. Péter és Varga György. „Kiadja” a MorphoLogic, Budapest. Az „Egyetemes” fantáziánév a MorphoLogic ötlete. Varga Györgyöt köszönet illeti a jelen munka kéziratának lelkiismeretes, kritikus szemű elolvasásáért is.

⁴ 2016-05-30-án.

⁵ Amikor az alábbiakban mindkét irányról lesz szó, az AESz rövidítést, ha csak az egyikről, az AESz–AM, illetve AESz–MA rövidítést használjuk. A szótárban kék színnel szereplő adatokat itt sötétzöld háttérrel emeljük ki.

⁶ Ez utóbbi kettőt néha különböztönek tekintik.

⁷ Az AESz a <https://www.morphologic.hu> honlapon *Angol egyetemes nagyszótár* néven szerepel.

sen igaz ez, ha tekintetbe vesszük, hogy míg a papír szótárak valódi méretéről objektív képet kapni mindig is szinte lehetetlen volt, a legtöbb elektronikus felület nem is kínál ilyen adatot.

2. Elektronikus felület és papír

Az elektronikus felületen kereső szótárhasználók legtöbbször egyértelműen mindegy, melyik szócikkben találják meg a keresett szókapcsolatot vagy kifejezést: azt tartják lényegesnek, hogy megtalálják őket, lehetőleg gyorsan. A legtöbb szótárhasználó számára a szótáraknak nincsenek szerkezeti egységei; nem kerülnek szembe azzal, hány jelentés van egy szócikkben; nem szembesülnek a címszóvariánsokkal, stb. Ellentétben a papír szótárral, a legtöbbször nemhogy nem látják egyben a szócikkeket, de azt sem feltétlenül tudják, hogy a megtalált szókapcsolatot az elektronikus felület melyik szócikkbe rejti. Alighanem kénytelenek vagyunk megbékélni annak a gondolatával, hogy többségük soha nem lát egyben egyetlen szócikket sem. A szótár tervezése/készítése közben azonban mindenképp meg kell hozni a döntéseket – akkor is, ha a felhasználó ebbe soha nem kíván/képes belelátni. Minthogy mi viszont éppen a készítés kérdéseibe pillantunk bele, az alábbiakban úgy teszünk, mintha papíralapú művekről lenne szó; egy-egy szócikk felépítése – a mikrostruktúra – is érdekes számunkra. A jelen dolgozat olyan bepillantást enged néhány lexicográfiai elvbe és a megvalósítás részleteibe, mindenekelőtt pedig ezek mennyiségi szempontjaiba, amely – többek között az elektronikus lehetőségeknek köszönhetően – unikálisnak mondható.

Nem foglalkozunk számos olyan – releváns és nem kevésbé kihívást jelentő – kérdéssel, amelyek mennyiségi elemzést talán kevésbé igényelnek, s így itt kevésbé tartanak számot érdeklődésre. Nem érintjük a stílusminősítések kérdését; a kiejtést/átírást; az egyszerű példa és a kollokáció közötti különbség mibenlétét; a „hamis barátok” kérdését; sok nyelvtani problémát; a rövidítésekkel kapcsolatos tudnivalókat és még számos dolgot.

3. Címszó és szócikk

Noha a „szócikk” és „címszó” fogalmak a legtöbbször egyértelműek, a szócikkek és a címszavak száma a szótárak szerkezetéből adódóan egymástól eltérő lehet. Ugyanígy – és szintén a szótári makro- és mikrostruktúrák eltéréséből adódóan – eleve nem nyilvánvaló, hogy az akár szócikk-számként, akár címszó-számként (vagy valamely egyéb módon) ismertetett adat mit fed: hogy ugyanis mi kap önálló szócikket és mi nem, az igen eltérő. Ennek két szélsősége egyfelől a maximális bokrosítás – tömbösítés⁸ –, másfelől a maximális bontás, azaz voltaképpen a szigorú alfabetikus elrendezés.

3.1. Bokrosítás

Akárhogyan is definiáljuk a bokrosítást, annyi bizonyos, hogy a helykímélés motiválja, és szöges ellentéte a szigorú ábécé-alapú elrendezésnek. A tömbösítés (clustering) két típusa a „nesting” és a „niching”; előbbi az egy szócikken belüli nem alfabetikus, utóbbi az egy szócikken belüli alfabetikus bokrosítást fedi.

Az AESz e kérdésben követett eljárását a **barn** 'csűr' és az utána következő szócikkkel illusztráljuk.⁹

⁸ Angolul clustering.

⁹ Az alábbiakban sehol nem adjuk meg az összes ekvivalenst. A kiejtést (amely szintén generál változatokat) és az összes irreleváns részletet figyelmen kívül hagytuk. Ahol viszont szükségesnek tűnt, a kihagyást [...] jelzi.

A **barn dance néptáncmulatság**, **barn door csűrajtó**, **barn egg falusi tojás**, **barn owl gyöngybagoly**, **barn swallow füsti fecske** elemek – különírt összetételek lévén – elvileg kerülhetnek a **barn** szócikkbe, vagy kaphatnak önálló szócikket. (Egynyelvű angol szótárakban jó ideje tendencia, hogy az ilyen elemek önálló szócikket kapnak.) Az olyanok ugyanakkor, mint a **barnstorm haknizik**, **barnstormer haknizó színész**, **barnstorming hakni**, **barnyard tanyaudvar** – mivel egybeírt összetételek – a legtöbbször önálló szócikket kapnak.¹⁰

Más a helyzet a **barnyard golf patkódobálás** és a **barnyard humour altesti humor** szókapcsolattal (amelyek komplex összetételek: [[**barnyard**] **golf**], illetve [[**barnyard**] **humour**]). Ahol a **barnyard** maga is a **barn** szócikkben kapott helyet, ott a **barnyard golf** és a **barnyard humour** is csakis ugyanide kerülhetnek – ez erős bokrosítást hoz létre. Ahol viszont a **barnyard** önálló szócikk, még mindig két lehetőség van: a **barnyard golf** és a **barnyard humour** vagy ide kerülnek (valamivel kisebb fokú tömbösítéssel), vagy saját szócikket kapnak.

Egy maximálisan bokrosító szótár (nem fontos, hogy ilyen létezett-e valaha is, illetve létezik-e) tehát a fenti tizenkét elemet (a **barntól** a **barnyard humourig**) egyetlen szócikkbe préseli; ezzel szemben a maximálisan bontó szótárak tizenkét külön szócikket nyitnak nekik. Noha a kétféle szótár ugyanannyi információt tartalmaz, a bontó típus szócikkeinek a száma jóval nagyobb, a bokrosító típus helytakarékosabb. Az AESz maximálisan bontó szótár lévén, szócikk-adatai csak a két véglet között egy azonos ponton helyet foglaló szótárakkal vehetők össze.

A fenti **barnos** kifejezések közül a **barn owl** gyöngybagoly és a **barn swallow** füsti fecske szókapcsolatok olyanok, hogy elvileg egy másik szócikkben – a második tag, esetünkben az **owl**, illetve a **swallow** szócikkében – is helyük lehetne. Vegyük észre, hogy valójában az **owl** szócikkben elhelyezett **barn owl**, valamint a **swallow** szócikkbe kerülő **barn swallow** is bokrosítás, csak éppen fogalmi bokrosítás, amelynek valójában inkább lexikonok esetében lehet létjogosultsága. (Nem lehetetlen persze, hogy akár a **barn owl**, akár a **barn swallow** példaként szerepeljenek második tagjaik szócikkében. Ugyanígy elképzelhető, hogy az **egg** szócikkben szerepeljen – több más példa mellett – a **barn egg**.) A **barn dance** vagy a **barn door** esetében egy ilyen döntés még ennyire sem képzelhető el: ezek példának sem valószínűek a **dance**, illetve a **door** szócikkben.

Amint az a fenti ekvivalensek vizsgálatából kiderül, ennek a tizenkét szókapcsolatnak (**barn dancetól barnyard humourig**) kevés köze van egymáshoz, illetve magához a **barn**hoz (az egy **barn door** kivételével): a **barn dance** nem feltétlenül **barn**ban zajlik, ahogy például a magyar táncház mint összejövétel sem okvetlenül külön álló házban. Ebben a konkrét esetben ez a külön-külön szócikkbe felvétel mellett szól. Vajon például az altesti humor jól érezné-e magát a csűrűt tartalmazó szócikkben? A maximális bontás elvét valló szótárak – így az AESz – szerint kifejezetten nem.

3.2. Összetétel?

Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mi minősül összetételnek, nem a használhatóság szempontjait szem előtt tartani kényeszerűlő, efféle kérdésekhez nem is feltétlenül értő lexikográfus dolga. Ennél is fontosabb, hogy a felhasználó¹¹ szempontjából kicsi a jelentősége, hogy valamely két- vagy háromelemű címszó összetétel-e, vagy sem. Egy egybeírt angol szón mellelleg nem mindig látszik, összetétel-e (a **barnacle** elemem nem látszik, köze van-e a **barn** szóhoz, ha

¹⁰ Kivéve (valamilyen fajtájú) extrém bokrosítás esetén.

¹¹ Mindkét „kötet” esetében mindvégig a magyar használat tartjuk szem előtt; a szótárnak aligha van jelentős számú angol anyanyelvű használója.

az ekvivalensből ki is derül, hogy aligha: *kacslábú rák*). A különírt (akár angol, akár magyar) összetételekről viszont az átlagos magyar szótárázó nem is hiszi el, hogy összetételek, mivel ezek hétköznapi fogalmát az egybeírással társítja. Ez azt is jelenti, hogy a több szóból álló címszavakat nem szükséges összetételnek vagy egyébnek megjelölni: ebből a használnak hiányérzete nem keletkezik, mint ahogy haszna sem származna abból, ha az összetételek mint ilyenek volnának megjelölve. Noha természetesen két-, illetve többtagú címszavak a legtöbb (mind egy-, mind kétnyelvű) szótárban bőséggel akadnak, ilyen információt tudomásom szerint egyetlen sem ad.

3.3. Kényszer szülte elhelyezés

A problémát magyar–angol irányban is illusztrálhatjuk a *kacslábú rák* szócikkkel. A *kacslábú rák* nem nyilvánvalóan összetett főnév (noha tagjai közé más elemet nem iktathatunk, márpedig a megszakíthatatlanság fontos összetételi kritérium), az azonban bizonyos, hogy önálló szócikket kell kapnia. Egyrészt mert a *rák* alatt aligha lehet felsorolni az összes *rákot* tartalmazó kifejezést (ami amúgy is lexikonra, nem szótárra valló megoldás volna). Másrészt viszont *kacslábú* szócikk a szótárban nincs, tehát ez alá nem vehetjük fel a *kacslábú rákot*. Megoldást jelent ilyen esetekben ekvivalens nélküli *kacslábú* címszót felvenni, s azon belül mintegy példaként szerepeltetni a *kacslábú rák* kifejezést; az AESz ezt a megoldást is sokszor alkalmazza.

Ugyanezt szemlélteti a **tájjellegű** valamivel összetettebb esete. A melléknév kevés elemmel kollokál: ilyenek a **borok**, **ételek**, **konyha** és a **recept** főnév. A melléknévnek magának nem lehet ekvivalens adni, ezért az egyes kapcsolatokat kell felsorolni; az ekvivalens nélküli¹² címszót tartalmazó szócikk így fest:

tájjellegű || **tájjellegű ételek** *dishes/foods of various regions* • **magyar konyha/receptek** *Hungarian cuisine/recipes of various regions; regional Hungarian cuisine/recipes* • **tájjellegű borok** *wines from/of famous wine regions*

4. Szófaji jelölés

Az AESz a legtöbb esetben nem jelöli a szófajt, mivel az az ekvivalensből rendszerint kiderül (angol–magyar irányban), illetve már a forrásnyelvben (magyar–angol irányban) majdnem mindig világos. Mindig ad azonban szófaj-információt, ahol azonos alakú címszópárok fordulnak elő – mint alább a **must** vagy a **mute** esetében. Az ilyen, azonos írású, de eltérő szófajú¹³ címszavakat bal felső indexek különböztetik meg. A legnagyobb azoknak az eseteknek a száma (5 615 darab), ahol két különböző index van (¹xxxx és ²xxxx, mint a **must**nál); ezek közül is a leggyakoribbak azok, ahol FNÉV és IGE áll egymással szemben (mint a ¹**muster** és ²**muster** esetében). Három darab index-számot (mint a **mute** esetében) 563 helyen találunk (ilyenkor a leggyakoribb a FNÉV–IGE–MNÉV hármas); négy darabot már csak 92 helyen; ötöt pedig mindössze 11 helyen (ilyenek például a **down**, az **up** és a **round**: ezek valamennyien lehetnek FNÉV, IGE, MNÉV, HAT.SZÓ és ELÖLJ.). Hatot egyetlen helyen találunk: ez a legnagyobb index-szám a **like**-szócikkekben található; ez az, ahol egyetlen íráskép mellé a legtöbb szófaj társul.

¹² A || jel utal arra, hogy itt kezdődnek a példák, szókapcsolatok, kollokációk.

¹³ Az indexek tehát az AESz-ben – sok szótár gyakorlatával szemben – a legtöbbször nem homonimákat különböztetnek meg: a **must** főnév 'ital' és a 'penészesség' jelentései például egyaránt a ¹**must** szócikkben vannak. Ha szófajkülönbség van közöttük, akkor természetesen homonimák is lehetnek, például ¹*eladó* FNÉV **shop assistant** vs ²*eladó* MNÉV **for/on sale**.

A **-like** ‘-szerű’ forma (és valamennyi hasonló elem) a kötőjelnek köszönhetően nem homografikus a többi **like** elemmel; ez a **like** is így természetesen index nélküli külön szócikket kapott. Ennek a **-like**-nak még szó-státusza is bizonytalan lévén, szerencsére nem kell szófajcímkevel ellátni, hisz adekvát hagyományos – „iskolai” – terminus nem is adódik.

¹ must FNÉV	¹ muster FNÉV	¹ mute FNÉV
² must SEGÉDIGE	² muster IGE	² mute IGE
		³ mute MNÉV
¹ like FNÉV	² like IGE	³ like MNÉV
	⁴ like HAT.SZÓ	⁵ like ELÖLJ.
		⁶ like KÖTŐSZÓ

4.1. Mikor szerepel szófaj-információ?

Szófajcímkenek csupán három esetben kell szerepelnie.

Angol–magyar irányban:

- (a) Valamennyi olyan esetben – mint fentebb láttuk –, amikor azonos alakú címszó párok (hármask stb.) fordulnak elő:

¹**must** FNÉV vs ²**must** SEGÉDIGE; ¹**mute** FNÉV vs ²**mute** IGE vs ³**mute** MNÉV.

- (b) Ott, ahol a célnyelvben nem adható meg ekvivalensként a forrásnyelvvel azonos szófaj,¹⁴ például: **asleep** MNÉV ① || **be asleep** alszik. Az **asleep** melléknévi – és nem igei – voltát célszerű jelölni. Nem ilyen azonban például a **disappointed**, mert ennek létezik melléknévi ekvivalense is: **disappointed** csalódott (*akiben/amiben: at/in/with*) || **be disappointed to hear smth** *csalódottan hall vmit*; és nem ilyen a **scared** ijedt || **be scared fél**.

- (c) Azokban a kivételes esetekben, ahol a célnyelvi *ekvivalens* nem egyértelmű szófaji szempontból: például **altruist** FNÉV *altruista*; **democrat** FNÉV *demokrata*. Ugyanezek az elemek az ellenkező nyelvi irányban viszont index-számot (és persze szófajcímket) kapnak: ¹*altruista* FNÉV **altruist** vs ²*altruista* MNÉV **altruistic**, illetve ¹*demokrata* FNÉV **democrat** vs ²*demokrata* MNÉV **democratic**.

Angol–magyar irányban a forrásnyelvi szóról szófaji információra főleg a helyes ekvivalens megtalálása céljából van szükség.

Magyar–angol irányban:

- (a) Valamennyi esetben meg kell adni a szófajt, ahol azonos alakú címszó párok fordulnak elő: ¹*kiadó* FNÉV **publisher** vs ²*kiadó* MNÉV **to let**. Ebben az irányban a maximális index-szám a 4, azaz csak homografikus párok, hármask és négyesek fordulnak elő (szemben az angol–magyar iránnyal, ahol ez a szám hat). Ilyen négyes összesen három van:

elég 1 FNÉV 2 IGE 3 MNÉV 4 HAT.SZÓ

jelen 1 FNÉV 2 MNÉV 3 HAT.SZÓ 4 MONDATSZÓ

jó 1 FNÉV 2 MNÉV 3 HAT.SZÓ 4 MONDATSZÓ

Ilyen hármas (31 van belőlük) például:

kurva 1 FNÉV 2 MNÉV 3 HAT.SZÓ

kutya 1 FNÉV 2 MNÉV 3 HAT.SZÓ

lett 1 FNÉV 2 IGE 3 MNÉV

maga 1 SZEMÉLYES NÉVMÁS 2 VISSZAHATÓ NÉVMÁS 3 NYOMATÉKOSÍTÓ

¹⁴ A || jel a kifejezéseket/példákat előzi meg olyankor is, amikor létezik ekvivalens.

- (b) Ebben az irányban a célnyelvi ekvivalens szófajának ismeretére nem hagyatkozhatunk: ha például a *puhatestű* forrásnyelvi szó szófaja kétértelmű (főnév és melléknév is lehet), akkor nem várható el, hogy a szótárazó tudja a kínált ekvivalens – **mollusc** – szófaját (és ebből következtessen a forrásnyelvi szóéra is). Ilyenkor a szótár a forrásnyelvi szófaj megadásával voltaképpen a célnyelvi szóról ad információt, hiszen azt akarjuk elkerülni, hogy a tanuló a **mollusc** szót melléknévnek vélje:

puhatestű FNÉV **mollusc** [...]

Sok helyen a magyar (melléknévvé vált)¹⁵ melléknévi igenév és a főnév megkülönböztetése okozza a gondot: a szótárban ilyenkor általában főnév szerepel (az alábbi példák között egy kivételével mindenütt), hiszen a melléknévi igenévi alakok elvileg kikövetkeztethetők és (ezért) nem szótározandók.

4.2. Egyértelműsítő szófajcímkék

Néhány olyan szócikk magyar–angol irányban, amelyeknél a fenti okból homografikus címszavak hiányában is indokolt a szófajcímké megadása:

<i>jogalkotó</i> FNÉV	<i>kerékpáros</i> FNÉV	<i>ostromló</i> FNÉV
<i>jövőbarát</i> MNÉV (!)	<i>keresztes</i> FNÉV	<i>osztályozó</i> FNÉV
<i>kabinos</i> FNÉV	<i>kerülő</i> FNÉV	<i>panamázó</i> FNÉV
<i>karatéző</i> FNÉV	<i>kesergő</i> FNÉV	<i>pánikkeltő</i> FNÉV
<i>kaszáló</i> FNÉV	<i>óraadó</i> FNÉV	<i>partnercserélgető</i> FNÉV
<i>kerekesszék-használó</i> FNÉV	<i>orvostovábbképző</i> FNÉV	<i>pártütő</i> FNÉV

A közel 400 ilyen szófajcímkével megjelölt címszó között 320 főnév, 55 melléknév, 4 mondatzó (*beszarás; böff; glu-glu; pukk*), 11 határozószó (*biztos, darabszám, észrevétlenül, közvetlenül, kurvára, nesztelenül, okvetlenül, önkéntelenül, piszokul, szüntelenül, véletlenül*) és egyetlen ige van, a *kipurcant*.

Idetartozik az alábbi (több hasonló szónál is előadódó) eset, amelynek érdekessége, hogy az egyébként formailag egyértelmű *közvetlenül*, illetve *önkéntelenül* határozószót és a szintén egyértelműen melléknévnek tűnő *közvetlen*, illetve *önkéntelen* szót mégiscsak fel kell szófajcímkézni. Utóbbiak ugyanis (feszteleőbb stílusban) határozószó is lehetnek: vö. *közvetlen a háború után* **right/immediately after the war**, illetve *önkéntelen erre gondol az ember* **you can't help thinking this**. A négy szócikk mindegyikének szófajcímkét kell kapnia:

közvetlen MNÉV ① **direkt** direct; immediate || **vmi közvetlen közelében** hard/close by smth [...] ② **fesztelen** informal; familiar; easy [...]
közvetlenül v *közvetlen* HAT.SZÓ ① **térben** directly; right; **időben/térben** immediately || *közvetlen(ül) vmi mellett* next to smth; right/hard by smth
 • *közvetlen(ül) a háború után* **right/immediately after the war** ② **modorról** relaxedly; informally [...]

önkéntelen MNÉV **involuntary; unintentional; spontaneous; unintended**
önkéntelenül v *önkéntelen* HAT.SZÓ **involuntarily; spontaneously** || *önkéntelen(ül) arra gondol az ember, hogy {MONDAT}* **you can't help thinking that {MONDAT}**

¹⁵ A vizsgált kérdés szempontjából irreleváns, hogy melléknévi igenév vagy melléknév-e.

Magyar–angol irányban a szófaji információ nem a forrásnyelvi szóról tájékoztat (ennek tudása adottnak vehető), hanem a célnyelvi ekvivalens helyes használata érdekében van rá szükség.

4.3. Két kegyes szófaji hazugság közül válaszd a kisebbiket

Az angol címszavak szófajmegadását néha sajátos szükségleteink miatt érdemes megerősíteni. A **pushbutton** szó például természetesen főnév, akkor is, ha jelzői funkcióban áll: a **pushbutton phone**. A magyarban viszont a főtagkénti és a jelzőkénti használat formailag is eltér, így e kettő szófajban is különbözik: főtagként *nyomógomb*; jelzőként *nyomógombos*. Két megoldás kínálkozik, mindkettő fájdalmasan inadekvát:

- (a) az angol **pushbutton** főnév szócikkében az ekvivalensek között lesz egy főnév (*nyomógomb*) és egy melléknév (*nyomógombos*). Szigorúan véve – angol szemmel – ez az érvényes megoldás: ez angolul főnév (állhat például többes számban); mit tehet az angol nyelv arról, hogy a magyar ezt formailag kétfelé ágaztatja?
- (b) lesz egy **pushbutton** főnév és egy **pushbutton** melléknév szócikk. Ez angol szemmel nézve „csalás”: a **pushbutton** a hagyományos tesztek szerint¹⁶ nem melléknév. (Ugyanakkor persze az se igaz, hogy a **pushbutton** elem a **pushbutton phone** szerkezetben főnévszerűen viselkedne: szófaja az összetételben „nem mérhető”).

Mínt hogy a szótár (túlnyomórészt, gyakorlatilag csakis) a magyar felhasználóknak készül, gyakorlati szempontból helyesebb, ha a (b) megoldást alkalmazza.¹⁷

Ha az így főnévként és melléknévként külön felvett elemek valamelyikének további ekvivalensei is akadnak, az egy-egy konkrét esetben segít – illetve megerősít – a döntésben: a két **pushbutton** szócikk ezt is illusztrálja:

¹**pushbutton** v **push-button** FNÉV nyomógomb; kapcsoló
²**pushbutton** MNÉV 1. nyomógombos || **push-button (tele)phone**
 nyomógombos telefon 2. gombnyomásra működő 3. távirányított;
 távirányítású

5. Több címszó, mint szócikk

5.1. Címszóváltozatok

Sok szócikk élén kettő (ritkán három¹⁸) párhuzamos/alternatív címszó áll; ezeket minden esetben v betű („vagy”) választja el; fontos, hogy a változatok minden esetben teljes egészében ki vannak írva:

barnyard humour v **barnyard humor** altesti humor

A teljesen kiírt címszó célja, hogy kizárja a félreérthetőséget. Nem fordulhat ugyan elő, hogy e formák helyett:

baseball gloves v **baseball mitts** baseballkesztyű

beauty parlour v **beauty salon** szépségszalon

helytakarékoságból ezek a (téves vagylagosságot sugalló) formák szerepeljenek:

¹⁶ Ilyenek a **seem** kopulával együtt használhatóság; a fokozhatóság; a fokozat-határozószókkal együtt használhatóság – természetesen ezek csak a centrális melléknevek sajátjai.

¹⁷ A fenti gondolatmenetben eltekintettünk attól, hogy főtagként és jelzőként egyaránt háromféle írásmód is szóba jöhet: az egybeírt és a kötőjeles írásmód között nincs eltérés, a különírt változat azonban jelzőként kevésbé valószínű.

¹⁸ Egészen kivételes és elkerülhetetlen esetekben négy.

baseball gloves v mits

beauty parlour v salon

minthogy szerkesztési elv, hogy ilyen vagylagos címszavak csakis ábécé-sorrendben egymás mellé (vagy majdnem egymás mellé) kerülő elemek lehetnek. Mivel azonban erről az elvről a felhasználó nem tud, éppenséggel gondolhatja tévesen, hogy a **baseball gloves** és a **mits**, illetve a **beauty parlour** és a **salon** szabadon felcserélhető kifejezések (mint ahogy elvileg lehetnének is azok: a **mits** éppenséggel jelenthetne baseballkesztyűt, a **salon** szépségszalont). Az angol–magyar irányban szócikkből 85 454, címszóból 92 906 található; a magyar–angol irány 81 571 szócikkével szemben pedig címszóból 84 229. Ez azt jelenti, hogy az AESz–AM-ban 7 452 vagylagos címszó, azaz címszóvariáns van, az AESz–MA-ban – a magyar–angol irányban – pedig ennél jóval kevesebb: összesen 2 643.

5.2. Címszóvariánsok fajtái

A címszóváltozatok tágan értelmezve felcserélhető szavak, szókapcsolatok – variánsok. Az alábbiakban néhány példát látunk az angol–magyar, majd a magyar–angol vagylagos címszavak fontosabb típusaira.

Az AESz–AM címszóvariáns-fajtáit az 1. táblázat tartalmazza.

1	párhuzamos alakok (pl. nyelvtani variánsok)	barometric v barometrical <i>barométeres</i> Bess v Bessie → Elizabeth bended knee v bended knees <i>térdelő helyzet</i>
2	hosszabb/rövidebb alak	bachelor's v bachelor's degree Backover v backover accident back pay v back payment
3	szinonimák ^a	baseball gloves v baseball mits <i>baseballkesztyű</i> bedroom suburb v bedroom community <i>AM alvóváros</i> bedsitter v bedsit v bed sitting room <i>garzonlakás</i>
4	írásváltozatok (pl. mellékjeles, ill. anélküli; egybe, külön, ill. kötőjellel írott; nagybetű–kisbetű variánsok)	bechamel v béchamel <i>besamelmártás</i> beldam v beldame <i>banya</i> bell jar v bell-jar <i>üvegharang</i> Bildungsroman v bildungsroman <i>fejlődésregény</i>
5	regionális írásváltozatok: leggyakrabban BR vs AM	behaviour v behavior <i>AM viselkedés</i> theatre v theater <i>AM színház</i>
6	teljes alak és rövidítés ^b	Before Common Era v BCE <i>időszámításunk előtt</i>
7	vegyes típus: pl. szinonimák + regionális írásváltozatok, ill. párhuzamos alakok + regionális írásváltozatok	beauty parlour v beauty parlor <i>AM v beauty salon</i> <i>szépségszalont</i> behaviour pattern v behavior pattern <i>AM v behavioural pattern v behavioral pattern</i> <i>AM viselkedésminta</i>
8	különféle ad hoc megoldások, ahol a helyet kímélni lehet	Jey v Jez <i>(férfi becenév) → Jeremiah</i> Shaz v Shazza <i>(női becenév) → Sharon</i>

^a Az ábécé-sorrendbe rendezés miatt ez főleg csak olyankor lehetséges, amikor a szinonimák összetételek (mivel az alternatív összetételek első tagjai kerülnek egymás mellé).

^b A rövidítés ilyenkor természetesen saját helyén is szerepel; a teljes alak mellett olyankor áll, amikor legalább olyan gyakori, mint a teljes.

1. táblázat. Az AESz–AM címszóvariáns-fajtái

Az AESz–MA (lásd a 2. táblázatban) értelemszerűen kevesebb címszóvariánst (és ebből adódóan kevés vegyes típust) tartalmaz.

1	írsváltozatok	<i>gój</i> v <i>goj</i> goy <i>go</i> v <i>gó</i> l-go
2	párhuzamos alakok (pl. nyelvtani variánsok)	<i>galvanizálás</i> v <i>galvanizáció</i> galvanization <i>gamma</i> sugarak v <i>gamma</i> sugárzás gamma rays <i>gáztüzelésű</i> v <i>gáztüzeléses</i> gas-fired <i>növekedik</i> v <i>növekszik</i> grow
3	„szinonimák” ^c	<i>gabonatermelés</i> v <i>gabonatermesztés</i> corn production <i>gazdaságélénkítő terv</i> v <i>gazdaságélénkítő program</i> economic stimulus plan <i>generáljavítás</i> v <i>generálózás</i> ^d general overhaul <i>polgárosodás</i> v <i>polgárosulás</i> embourgeoisement
4	hosszabb/rövidebb alak	<i>gallytörő rács</i> v <i>gallytörő</i> bull bar <i>ganajtűró</i> v <i>ganajtűró bogár</i> dung beetle
5	írsváltozat + hosszabb/ rövidebb verzió	<i>goji</i> v <i>goji bogyó</i> v <i>godzsi bogyó</i> goji berry

^c A fenti 1–5 típus mind tekinthető valamiféle szinonimának.

^d A variánsok egyike lehet szimplex, a másik összetétel.

2. táblázat. Az AESz–MA címszóvariáns-fajtái

6. Blokkok és zónák

6.1. Blokkok

Néhány szócikk (az AESz–AM-ban 33, az AESz–MA-ban 15) nem csupán jelentésekre (és a magyar–angol irányban al-jelentésekre), de nagyobb egységekre – blokkokra – tagolódik, általában valamilyen nyelvtani szempont alapján; ez mindkét nyelvi irányra igaz. A blokkokon túl számos szócikk további egysége a KIFEJEZÉSEKBEZ zóna.

Az al-jelentéseket (amelyek mennyisége nem indokolja, hogy akár betűkkel, akár számokkal tagolni kellene őket, s amelyekről a továbbiakban nem fog több szó esni) az alábbi szócikk szemlélteti:

epizódszerep *supporting part/role*; rövid *bit part*; nagynevű *szí-
nészé* *cameo (role)*; r.szerint néma *walk-on part*

Az ige mint kategória komplexitására utal, hogy csupán igéknél fordul elő, hogy a szócikk nem csupán jelentésekre (illetve a magyar–angol irányban aljelentésekre) tagolódik, de blokkokra is. E nagyobb egységek nevei, a blokkcímkék a következők:

FŐIGEKÉNT, SEGÉDIGEKÉNT, SEGÉDIGESZERŰEN, HELYETTESÍTŐ KIFEJEZÉSEKBEZ ÉS GOTTAL KIEGÉSZÍTVE (az angol–magyar részben), valamint FŐIGEKÉNT, SEGÉDIGEKÉNT ÉS SEGÉDIGESZERŰEN (a magyar–angol részben).

A **have** IGE jó példa a blokkok tartalmának a megvilágítására, mert itt e blokkok közül négy is szerepel.¹⁹

¹⁹ A kihagyásokat (ejtésekét, példákét, több helyen a fordításokét is) [...] jelöli.

²have [...] IGE

FŐIGEKÉNT: ① van vmije [...] ② kell/muszáj tennie vmit [...] || **I have to go ...**

GOT-TAL KIEGÉSZÍTVE: ① van vmije || **they've got plenty of money rengeteg pénzük van [...]** ③ kell/muszáj tennie vmit [...] || **I've got to go**

SEGÉDIGESZERŰEN: ① fogyaszt || **have breakfast [...]** ④ műveltetés kifejezésére || [...] • **have »one's« hair cut [...]** • **have smb do smth [...]** ⑤ vmi elszenvetésének a kifejezésére || **last week we had our car stolen [...]**

SEGÉDIGEKÉNT: ① perfekt igealak kifejezésére || **I have lived in Budapest for ten years [...]** ② múlt idejű feltétel kifejezésére || **if I had known her, I wouldn't have done it [...]**

A magyar–angol részben ilyen tipikus szócikk a *fog* igéé, amelyben két blokk van:

²fog IGE

FŐIGEKÉNT: ① tart **hold** ♦ ② megragad **take** ♦; **seize**; **take** ♦ **hold of smth**; **grab**; **grasp**; **catch** ♦ [...] ⑩ hangot hangszeren **play**; **get** ♦²⁰

SEGÉDIGEKÉNT: minden személyben **will**; **be going to**; 1. személyben lehet még **shall** || *el fog menni he'll go [...]*

A legtöbb ige (mindkét nyelvi irányban) természetesen főige, a FŐIGEKÉNT blokk csak akkor jelenik meg, ha legalább egy másik blokk is szerepel, például a SEGÉDIGEKÉNT. (Bármely blokkcímké csak akkor szerepel, ha legalább egy másik is van a szócikkben). A **must** ige szócikke tehát nem tartalmaz SEGÉDIGEKÉNT blokkot, mivel igeiként a **must** csakis segédige lehet; ezt a tényrt viszont egy felsőbb szinten – a makrostruktúra szintjén – mutatja a szótár: azzal, hogy a **must** szó SEGÉDIGE szófaj-jelölést és 2-es indexet kap (szemben a **must** főnévvel, amelynek az indexe 1-es). A SEGÉDIGESZERŰEN címke a „nem főige, de nem is segédige” eseteket jelöli. Ezek egy része ún. „könnyű ige”; ezek – ha úgy tetszik – szemantikailag segédigék, de szintaktikailag nem azok – akár a fenti ²have [...] IGE példában. Ehhez a szócikkhez hasonló képet nyújt a **get** ige szócikke, természetesen a GOT-TAL KIEGÉSZÍTVE blokkot leszámítva: FŐIGEKÉNT, SEGÉDIGEKÉNT és SEGÉDIGESZERŰEN blokkokat tartalmaz.

A GOT-TAL KIEGÉSZÍTVE címke teljesen egyedi (szemben a többi blokkcímkével): ez csak a fenti ²have [...] IGE szócikkre van értelmezve.

SEGÉDIGESZERŰEN: **1.** műveltető szerkezetben || **get them to clean the flat** kitakarítja velük a lakást [...] **2.** műveltető szerkezetben || **get the printer fixed** megjavíttatja a nyomtatót • **get the engine started** beindítja a motort [...] **4.** „álműveltető” szerkezetekben, kellemtelenség kifejezésére || **get »one's« hand burnt** megégeti a kezét [...] **5.** lesz/válak vmivé/vkivé/ vmilyenné || **get old** megöregszik • **get ready** elkészül [...] **it's as good as it gets** ennél jobb már ne lehet; ennél jobb (már) nem (is) várható; ez a lehető legjobb **6.** vmilyen állapotba juttat, vmilyenné tesz || **get breakfast ready** elkészíti a reggelit [...] **7.** szenvedő szerkezetben || **get broken** eltörik • **get lost** elvész; eltéved [...] **8.** cselekvés kezdetének kifejezésére || [...] **get talking** beszédbe elegyedik [...] **9.** fokozatosság kifejezésére || **get to know smb/smith** megismer vmit/vkit [...] **10.** alka-

²⁰ A ♦ jel a rendhagyóságra (főnév többes száma, ige és melléknév alakjai) utal.

lom/lehetőség kifejezésére || *I never get to talk to her* sose jutok oda [...],
 hogy beszéljek vele

A HELYETTESÍTŐ KIFEJEZÉSEKBEK blokkcímke az angolul „pro-form”-nak nevezett elemeket jelöli: a három **so** szócikk egyike KÖTŐSZÓ szófajminősítésű; ebben található a HELYETTESÍTŐ KIFEJEZÉSEKBEK blokk:

³**so** [...] KÖTŐSZÓ ① ezért (aztán); így [...] ④ szóval
 HELYETTESÍTŐ KIFEJEZÉSEKBEK: különféle szavak/mondatrészek helyettesítésére || **so do/did/can/will I én is** (*teszem, tettem, tudom, fogom*)
 • **I think so** *azt hiszem (válaszként)* • **I don't think so** *nem hinném/hiszem [...]* • **I'm afraid so** *attól tartok, igaz [...]* • **if you want to go, do so quickly** *ha menni akarsz, gyorsan/hamar tedd [...]*

6.2. A KIFEJEZÉSEKBEK zóna

A KIFEJEZÉSEKBEK zónába nem valamiféle (nehezen mérhető, a szótárhasználóknak pedig amúgy is keveset mondó) idiomatikussági fok szerint kerültek a kifejezések. Azok a szókapcsolatok kaptak itt helyet, amelyek a szócikk egyik jelentésének egyik ekvivalenséhez sincs közük, ezért egyikhez sem vehetők fel. Mindkét nyelvi irányban illusztrálva:

Angol–magyar:

- A **the hand that rocks the cradle (rules the world)** *a bölcsőt ringató kéz (irányítja a világot)* kifejezés például a **hand** FNÉV szócikken belül, az ① jelentésnél szerepel. Ugyanebben a szócikkben a **hand** ⑦ jelentése ez: rész; szerep(vállalás); ezért a **have a hand in smth** *része/szerepe van vmiben* kifejezés itt szerepel.
- Viszont a **hand** FNÉV szócikk KIFEJEZÉSEKBEK zónájában kell szerepelnie például az **on the one hand** *egyrészt; egyfelől*, valamint az **on the other hand** *másrészt; másfelől* kifejezéseknek – ezek a **hand** szó egyik jelentéséhez sem vehetők fel. Hasonlóan: **be happy as a lark** *madarat lehetne fogatni vele* idiómának a KIFEJEZÉSEKBEK zónában kell helyet kapnia, mivel egyetlen olyan lexikai elemet sem tartalmaz, amely megfelelne bármely lexikai elemnek a célnyelvi kifejezésben.

Magyar–angol:

- *A fejébe vesz(i, hogy csinál) vmit* **get*/take* smth into »one's«²¹ head; get* it into »one's« head to do smth** kifejezés, vagy a *vkinek a fejébe kerül someone's head must roll for that* kifejezés a **fej** FNÉV szócikken belül, az ① jelentésnél szerepel, hiszen mindkét nyelvben tartalmazzák a 'fej' jelentésű elemet.
- Viszont a **fej** FNÉV szócikk KIFEJEZÉSEKBEK zónájában kell szerepelnie az *azt sem tudja, hol áll a feje* **not know which way to turn; not know whether »one« is coming or going; »one's« head is spinning / spins** kifejezésnek. Ezek közül az egyik ugyan felvehető volna a **fej** szó egyik jelentéséhez, de minthogy a másik kettő nem, ezért külön, a KIFEJEZÉSEKBEK zónában kell felvenni.

²¹ A »one«, »one's« és »oneself« alakokon a »___« jelek funkciója kiemelni, hogy itt változókról van szó; a mindenkor megfelelő névmás behelyettesítendő.

Összefoglalva: a KIFEJEZÉSEKBEN zónára tehát nem az idiomatikus kifejezéseknél van szükség, azaz nem ott, ahol a két nyelv kifejezései között lexikai kapcsolat nélküli jelentéstanai kapcsolat van; a KIFEJEZÉSEKBEN zóna csak olyankor szerepel, amikor a forrásnyelvi kifejezés nem tartalmaz olyan szót, amelyik a célnyelvi kifejezés bármelyik szavának megfelelője.

7. Szócikkméreték

A szócikkek méretét alapvetően a jelentések száma határozza meg, de árnyalják a következők: a blokkok száma; az egyes jelentéseken belüli példák/kifejezések száma; a speciális KIFEJEZÉSEKBEN zóna mérete.

Megjegyzendő, hogy sok számozott jelentések nélküli – a rövidítéseket és feloldásukat tartalmazó – „csonka” szócikk nem feltétlenül kisebb azoknál a „teljes” szócikkeknél, amelyek például egyetlen jelentést és egyetlen ekvivalenst tartalmaznak.

A másik „csonka” szócikk az, amelyben név, illetve becenév szerepel. Ilyenkor a legtöbb esetben fordítás nem adható, ezért a szócikk a következőképpen fest (kivételesen az átírást is megadjuk, hogy a teljes szócikk itt álljon):

Sharon /'ʃærən/ (*angol női név*)

Shaz /ʃæz/ v **Shazza** /'ʃæzə/ (*angol női becenév*) → **Sharon**

7.1. Címszó méretek

A címszavak mindkét nyelvi irányban tipikusan egyszavasak, ideálisan pedig mindkét irányban legfeljebb háromszavasak. A legtöbb címszó így egyszavas. (Kétszavas az angol összetételek legnagyobb része. A magyar forrásnyelvi összetételek – minthogy a helyesírás a legtöbbször egybeírni rendeli őket – egyszavasak.)

Az „igekötős”-előjárós igék (phrasal-prepositional verbs) valamennyien háromszavas címszók; ezek külön osztályt alkotnak.

Ötszavas címszavak csak angol–magyar irányban fordulnak elő. Ezeket nem tűnt lehetségesnek sem alkotóelemeik alatt felvenni, sem négyszavasra redukálni. Az ötszavas angol címszavak a következők (teljes lista):

Airborne Warning And Control System
Empire State of the South
Saint Vincent and the Grenadines
Supreme Headquarters Allied Powers, Europe

A háromszavas, illetve a ritka négyszavas angol címszavakra példák az alábbiak; látható, hogy a többszavas címszó megtartása mögött sokféle megfontolás állhat.

Háromszavas:

St. Peter's cross	thank you card	tug of war
such and such	time lapse photography	underground parking garage
table of contents	toasted cheese sandwich	value added tax
Tar Heel State	toilet paper dispenser	walk away from
test tube baby	Trinidad and Tobago	witness protection program
test tube rack	trick or treat	zone improvement plan

Négyszavas:

attention deficit hyperactivity disorder	Little Red Riding Hood
been there, done that	Chancellor of the Exchequer

ear, nose and throat	court of common pleas
eenie meenie miney mo	one member, one vote
European Free Trade Association	pate de foie gras
extending the arms forward	right of first refusal
Hop o' My Thumb	self-contained underwater breathing apparatus
hop, skip and jump	United States of America
how do you do	wine and cheese party

Ugyanilyen példák következnek a magyar–angol részből.

Háromszavas:

vigyázz, kész, rajt!	vörös fokföldi rekettye	zenés uszodai aerobic
viola da gamba	yin és yang	zéró összegű játszma
vis major alap	zártkörűen működő részvénytársaság	zsinór nélküli telefon
víz- és gázszerelő	zárt láncú tévé	

Négyszavas:

előregyártott elemekből készült ház	Magyar Kétfarkú Kutya Párt
hegy- és vízrajzi térkép	nagy értékre elkövetett lopás
Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium	nicht vor dem Kind
ki nevet a végén?	szakaszos végtelen tizedes tört
komámasszony, hol az olló?	Vám- és Jövedéki Hivatal

Nehezen definiálható, hogy többszavas címszavakra mikor van szükség; egyik tendenciaként talán kitapintható, hogy számosan az enciklopédikus jellegű elemek közül kerülnek ki.

7.2. Jelentések és ekvivalensek

A jelentések száma (a forrásnyelvben) és a hozzájuk rendelhető ekvivalensek, illetve fordítások száma (a célnyelvben) természetesen nem ugyanaz. Egy olyan tipikus fogalmazás, mint az „x magyar szó ennyi dolgot jelent angolul”, illetve a „mit jelent a *macska* angolul?” azt sugallja, hogy a szótárhasználók jó részének ez nem nyilvánvaló. Egy elem (valamelyest objektíve megragadható) *lexikológiai* kidolgozottsága (azaz terheltsége) az illető nyelvben csak az előbbit befolyásolja; a hozzá rendelt ekvivalensek, illetve fordítások száma viszont csakis (ad hoc) *lexikográfiai* feldolgozottságát mutatja. Ezt a magyar–angol irányban szemléltetjük.

- A jelentések és az ekvivalensek száma egybeeshet, mint az *ivócsarnok* szócikknél, amely egyetlen jelentésről tudósít és egy ekvivalens/fordítást ad: *ivócsarnok pump room*.
- Az *ivó* szócikk két jelentésre bontja a főnevet; egyikhez egy, másikhoz több ekvivalens kínál: *ivó* FNÉV ① **ember drinker** [...] ② **kocsma bar; taproom; drinkery**.
- Az *ivóvíz* szócikkben egy jelentés mellett két ekvivalens szerepel: **drinking water** és **potable water**. A szócikk ugyanakkor gazdagabb, mert „kifejezésként” itt szerepel a *nem ivóvíz non-potable water; water not suitable for drinking; (felirat) not drinking water*.
- Az *íz* szócikk viszont az *íz* szót négy jelentésre bontja, ezekhez mindegyikéhez²² rendel két-három ekvivalens: *íz* ① **ételé taste; flavour; savour; relish** [...] ② **lekvár jam; preserve; jelly** [...] ③ **tag joint; limb** [...] ④ **alkalom** || *több ízben several times* [...]

²² Mármost ahol adódik ilyen; a ④ jelentésnél „kifejezésként” a **time** szerepel. Noha az *x ízben* nem (nem tipikus?) idióma, a **time** mint ekvivalens felvétele mégsem tűnik célszerűnek az *íz* mellé: az „*íz* ≠ **time**”, nem igazi ekvivalencia.

Várakozásunk, hogy az angol–magyar irányban a legtöbb jelentéssel a leginkább poliszém elemek esetében van dolgunk, teljesül. A KIFEJEZÉSEKBEN zóna megléte azonban tovább árnyalja a képet.

A **go** szócikk KIFEJEZÉSEKBEN zónájában például 16 kifejezés (19 példában) tartalmazza a **go** elemet:

to go elvitelre ♦ **for here or to go?** *itt fogyasztja vagy elviszi?* ♦ **ready, steady, go!** *felkészülni, vigyázz, rajt!* ♦ **one, two, three, go!** *egy, kettő, három, rajt!* ♦ **going, going, gone** *először, másodszor, (senki többet) harmadszor [...]* ♦ **keep going** *kitart; nem tágít; folytatja*

A **come** szócikk KIFEJEZÉSEKBEN zónájában 9 kifejezés (11 példában) tartalmazza a **come** elemet a két blokkban szereplő jelentéseken kívül; az alábbiakban ezekből szemléltetünk néhányat:

come, come! *ugyan, ugyan!; ejnye, ejnye!* ♦ **come now!** *ugyan már!* ♦ **how come?** *hogyhogy? [...]* ♦ **see smth coming** *előre lát vmit; számít vmire (negatív dologra)* ♦ **unfortunately we didn't see it coming** *ezt sajnós nem láttuk előre* ♦ **she saw it coming and prepared for it in advance** *előre látta és jó előre felkészült rá*²³

7.2.1. Jelentéslebontás

Az alább következő – csak a számozott jelentések mennyiségére alapozó – angol–magyar és magyar–angol adatok a jelentésbontást ugyan adekvát módon mutatják, a KIFEJEZÉSEKBEN zóna miatt azonban az adatmennyiség jóval túlmegy a számozott jelentéseken. Az, hogy egy-egy jelentésen belül hány ekvivalens jelenik meg, a táblázatból szintén nem derül ki.²⁴

Az AESz papírváltozatának a tervezésénél valaha az az elv érvényesült, hogy egyetlen szónak se legyen tíznél több jelentése. Ezt – ha nem is könnyen – sikerült elérni. Az akkor fontosnak tartott, a felhasználóbarátságot – a szócikkek áttekinthetőségét – célzó megszorítás az elektronikus felülettel javarészt (ha nem is teljes egészében) értelmét veszítette. A folyamatos szerkesztés nyomán a helyzet lassan változik, mint az alábbi táblázatok mutatják.

A jelentések számának megoszlását a két nyelvi irányban a 3. táblázat mutatja.

²³ Az ezekben a kifejezésekben szereplő **go** igéhez nem rendelhető szó-szintű ekvivalens.

²⁴ Minthogy az ekvivalensek nem számozottak, ilyen adathoz nem is lehetséges hozzájutnunk.

Jelen-tés	A–M ennyi szckben:	Példák:	M–A ennyi szckben:	Példák:
0	5 050	jelentésbontás nélkül*		
1	60 693	A ... zymology	69 373	<i>abajgat ... zsűrízés</i>
2	11 818	abacus ... Zulu	7 994	<i>abbahagy ... zsoldos</i>
3	4 265	abandon ... zonked	2 407	<i>ablak ... zsuga</i>
4	1 671	abandonment ... zoom FNÉV/IGE	905	<i>adag ... zslugorodik</i>
5	810	abuse IGE ... zip FNÉV/IGE	389	<i>adottság ... zsíros</i>
6	459	abroad ... zap IGE	220	<i>ajánl ... zúg</i>
7	277	abuse FNÉV ... work out	125	<i>akna ... visz</i>
8	157	action ... word FNÉV	68	<i>állvány ... visel</i>
9	114	be ... would	51	<i>ár ... vonal</i>
10	121	base FNÉV ... work IGE	30	<i>ad ... vezet</i>
11	47	call ... tap	12	<i>áll, állás, elvisz, felad, fog, kiad, leház, megad, megház, megvan, megy, tart</i>
12	21	break IGE, come IGE (FŐIGEKÉNT + 2 SEGÉDIGESZERŰEN), come out, crack IGE, cut IGE, draw IGE, dry MNÉV, fix IGE (11 FŐIGE + 1 S.IGESZERŰEN), get off, go down, keep IGE (9 FŐIGE + 3 S.IGESZERŰEN), lead FNÉV, pass FNÉV, pick up, pin FNÉV, pitch IGE, power FNÉV, pull IGE, serve IGE, time FNÉV, transfer IGE	4	<i>átvesz, felvesz, pont, sor</i>
13	11	box FNÉV, call FNÉV, cover FNÉV, cover IGE, down HAT.SZÓ, drop IGE, run FNÉV, service FNÉV, set FNÉV, turn IGE (10 FŐIGE + 3 S.IGESZERŰEN), up HAT.SZÓ	1	<i>ház</i>
14	1	bar FNÉV		
15	1	go IGE (11 FŐIGE + 4 S.IGESZERŰEN)		
16	1	head FNÉV		
17	1	do IGE (12 FŐIGE + 5 S.IGEKÉNT)		
18	2	line FNÉV; run IGE (17 FŐIGE + 1 S.IGESZERŰEN)		
22	1	get IGE (10 FŐIGE + 2 S.IGEKÉNT + 10 S.IGESZERŰEN)		
23	1	have IGE (12 FŐIGE + 3 GOT-TAL KIEGÉ-SZÍTVE + 5 S.IGESZERŰEN + 3 S.IGEKÉNT)		
	85 522		81 579	

3. táblázat. A jelentések számának megoszlása

* Az adat arra utal, hogy ennyi a jelentésekre nem bontó – rövidítéseket és azok feloldását – tartalmazó „csonka” szócikkek száma. Egy-egy rövidítésnél természetesen több (néha tucatnyi) feloldás is szerepel, ezeket azonban nem minősítettük jelentésre bontásnak.

8. Tendenciák és statisztika

A legtöbb (6–12) jelentésű címszó között feltűnően sok igekötős elem (ige vagy abból képzett főnév: *feltesz* és *felvétel* típusú egyaránt) található. A 4. táblázat érzékelteti az arányokat.

jelentés	db. szócikkben	ebből igekötős	igekötősek, aránya, %
6	220	63	28,6
7	125	50	40
8	68	29	43
9	51	18	35,3
10	30	9	30
11	12	7	58
12	4	2	50

4. táblázat. Igekötős elemek aránya a sokjelentésű címszók között

Hangsúlyozni kell végül, hogy a jelen dolgozat csakis egyetlen szótárról, az AESz-ről tehet érvényes kijelentéseket. Noha a dolgozatban feltárt adatok több érdekes tendenciát mutathatnak, ezeknek az érvényességéről nem tehetünk állítást – célunk még csak hasonló sem volt. A dolgozatnak nincsenek olyan megállapításai, amelyek lexikológiai érvényes általánosításokat fejeznének ki bármelyik nyelv vonatkozásában.

Ugyan könnyen előfordulhat például, hogy – miként azt a 4. táblázatban a 6 jelentéstől 12 jelentésig látjuk – a leggazdagabb jelentésű magyar szavak között valóban szignifikánsan sok az igekötős ige, illetve „igekötős főnév”.²⁵ (Lehetséges persze, hogy az AESz-ben ezek a reálisnál/valósnál finomabb jelentésfelbontásúak.)

Ennek érvényes kijelentéséhez azonban információval kell rendelkezünk arról, hogy a magyar szókészlet egészében mekkora az igekötős elemek aránya. A *magyar nyelv szóvégműtató szótárának* elektronikus változatában (Debreceni Thezaurusz 2.) 58 303 címszóból ige 14 991, igekötős ige pedig 8 172.²⁶ Eszerint az összmenyiségen belül az igekötős igék aránya 14% – ebből azonban az „igekötős főnevek” nem derül ki. Ha ezt az igekötős igék felének becsüljük, akkor az összes igekötős elem aránya 20% körüli lesz. Ha viszont ez így van, akkor lehetséges, hogy a fenti 30–50 százalék valóban szignifikáns.

²⁵ Léteznek még „igekötős” határozószók (igenevek), ám ezek elhanyagolhatók.

²⁶ Köszönöm Mártonfi Attila személyes közlését.

9. Szócikkfajták

címszó	homográf címszavak nem lehetségesek: központozásnyi eltérés mindig van	Lásd 7.
rövidítés feloldása(i)	– feloldások számozatlanok – blokkok / KIFEJEZÉSEKBEEN zóna nincsenek	

³címszó	homográf címszavak lehetségesek	Lásd 4., 4.1.
① jelentés: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jel.: <i>ekviv.</i> ③ jel.: <i>ekviv.</i> ④ jel.: <i>ekviv.</i>	– számozott jelentések – blokkok nincsenek / KIFEJEZÉSEKBEEN zóna nincs	Lásd 7., 8.

¹címszó		
① jel.: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jel.: <i>ekviv.</i> ③ jel.: <i>ekviv.</i> ④ jel.: <i>ekviv.</i>	– blokkok nincsenek – számozott jelentések	
KIFEJEZÉSEKBEEN	KIFEJEZÉSEKBEEN zóna; számozatlanok	Lásd 6.2.

²címszó		
BLOKK 1	blokkok	Lásd 6.1.
① jelentés: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jelentés: <i>ekviv.</i> ③ jel.: <i>ekviv.</i> ④ jel.: <i>ekviv.</i>	számozott jelentések	
BLOKK 2		
① jelentés: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jel.: <i>ekvivalens(ek)</i> ③ jel.: <i>ekviv.</i>		
BLOKK 3		
① jel.: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jel.: <i>ekviv.</i>	KIFEJEZÉSEKBEEN nincs	

címszó₁ v címszó₂	címszóvariánsok	Lásd 5.1., 5.2.
BLOKK 1	blokkok	
① jelentés: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jel.: <i>ekvivalens(ek)</i>	számozott jelentések	
BLOKK 2		
① jel.: <i>ekvivalens(ek)</i>		
BLOKK 3		
① jel.: <i>ekvivalens(ek)</i> ② jel.: <i>ekvivalens(ek)</i>		
KIFEJEZÉSEKBEEN	KIFEJEZÉSEKBEEN zóna; számozatlanok	